

зв'язок є настільки органічним, що дозволяє ввести супер-концепт, що синтезує постулати і водночас є стрижнем системної методології релігієзнавства. Комунікативна ситуація як супер-концепт співвідноситься зі знанням про комунікативну діяльність. Усі підструктури, що містять у собі комунікативно-регулятивну інформацію, утворюють органічну єдність, щільно взаємодіють, а ті конфігурації, що створені ними є суто індивідуальними і гранично динамічними. Для моделі наукового знання, що акцентує змістовну специфіку тексту вводиться супер-концепт – епістемологічна ситуація як сукупність взаємопов'язаних ознак пізнання в єдності його методологічного, аксіологічного, рефлексивного та ін. постулатів. Ці постулати доповнюються ще наступними: тотожність і розрізнення; парадигми і синтагматика; діахронія і синхронія; час-простір. Онтологічна компонента пов'язана з предметним змістом знання, тобто науковим осмисленням явищ світу (природи, людини і соціуму), що має висвітлення в системі висхідних, головних і уточнюючих понять. Методологічна компонента характеризує пізнання з точки зору способів отримання, розвитку та обґрунтування наукового знання, а також його

вияву у змістовно-логічних формах понять, категорій, ідей, концепцій та ін. Аксіологічна компонента співвідноситься з оціночною природою пізнання, виявляє моральнісні засади мислителя.

Список літератури

1. Канке В.А. Философия науки. Краткий энциклопедический словарь. – М.: Омега – Л, 2008. – 328 с.
2. Канке, В.А. Основные философские направления и концепции науки. – 3 изд. М.: Логос, 2008. – 400 с.
3. Конотоп, Л.Г. (гол. ред.) Теоретично-методологічні засади сучасного релігієзнавства. – 3б. праць. – Слов'янськ: Вид-во Слов'янського пед. ун-ту, 2005. – 234 с.
4. Кун, Т. Структура научных революций. М.: «АСТ», 2003. – 605 с.
5. Новая философская энциклопедия: в 4 т. / Ин-т философии РАН; Нац. обществ.-науч. фонд; Предс. научно-ред. совета В.С. Степин. – Т.2.– М.: Мысль, 2010. – С.554
6. Фреге, Г. Избранные работы. – М.: Мысль, 1996. – С.45 – 56.
7. Юнг, К.-Г. О психологии восточных религий и философий. – М.: Медиум, 1994. – 258 с. С.123-124.
8. Todorov, C. Symbolisme et interpretation. – P.: ROUGIER V. EDITIONS, 1973. – P.27 – 78.
9. Todorov, C. Les genres du discours. – P.: ROUGIER V. EDITIONS, 1978. – P.20 – 81.

Л.Г. Конотоп

ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ МЕТОДОЛОГИИ РЕЛИГИОВЕДЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

В статье анализируются основные проблемы методологии исследования в современном религиоведении. Предоставлено дефиниции таким понятием, как «религиоведческая парадигма», «религиоведческий метод», «религиоведческая методология»; раскрыты основы системной методологии в религиоведческих исследованиях.

Ключевые слова: методология, парадигма, система, метод, деятельность, целеполагание, религия, социум.

L. Konotop

KEY ASPECTS OF THE RELIGIONS STUDIES RESEARCH METHODOLOGY

This article analyzes the main problems of research methodology in contemporary religious studies. Provided by definition a term such as "religious paradigm", "method in religion", "methodology in religion"; revealed foundations of systematic methodology in religious studies.

Keywords: methodology, paradigm, system, method, activity, laying instrumentally, religion, society.

УДК 001:891

В.І. Онопрієнко
М.В. Онопрієнко

ТЕХНОГЕННЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ТЕХНОГЕННА ЦИВІЛІЗАЦІЯ: ОЗНАКИ, ЕВОЛЮЦІЯ, РИЗИКИ, СТРАТЕГІЯ КОНТРОЛЮ

Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України

Анотація. Проводиться аналіз понять «техногенне суспільство» і «техногенна цивілізація» та відзначається, що новою стратегією контролю суспільства ризиками нестримного науково-технічного розвитку стає в розвинених країнах (насамперед, у Німеччині) так звана концепція оцінки техніки («Technology Assessment»).

Ключові слова: технічне суспільство, техногенна цивілізація, техніка, суспільство знань, культура.

Вступ

Поняття «техногенний» з'явилося в науковій літературі близько 15 років тому. В даний час воно набуло широкого поширення: «техногенний світ», «техногенне суспільство», «техногенна цивілізація». Вперше поняття «техногенна цивілізація» було введено В.С. Стьопінін в 1989 г. [9]. Він вважає, що передумови техногенної цивілізації слід шукати в епоху античності, коли почалося становлення демократії античного поліса, різних філософських систем і прообразів науки. Примітно, що він відносить демократію до необхідних складових техногенного суспільства, тобто розглядає сприятливе політико-правове середовище як стимул для суспільного розвитку.

Постановка завдання

У зв'язку із веденням техногенної цивілізації виникла ціла родина понять, які нині широко використовуються і взаємодіють з конкуруючими поняттями теорій знаннявого та інформаційного суспільства. Це зобов'язує більш точно і конкретно розібратися з поняттєвою базою цих теорій.

Основна частина

Генетичним базисом поняття «техногенний» є техніка і технології, які надають вплив на соціум, біосферу і людини.

У більшості робіт поняття «техногенний» прирінюється за значенням до понять «технічний»,

«технологічний», «техніко-технологічний», «техносферний», хоча ці поняття несуть різне смислове навантаження:

- «технічний» означає, що складається із засобів праці (інструментів, машин, механізмів) і прийомів, що виникають для створення матеріальних і духовних благ;
- «технологічний» – створений на основі сукупності процесів, здійснюваних у певній послідовності за допомогою необхідної техніки для досягнення поставлених цілей;
- «техніко-технологічний» – це результат комплексної взаємодії техніки і технологій;
- поняття «техносферний» трактується як штучний, з неорганічних матеріалів, що складається з техніки і технологій та створений під їх безпосереднім впливом.

«Техногенне суспільство» – суспільство, розвиток якого здійснюється переважно на основі науки і техніки та створюваного ними гранично урбанізованого середовища – техносфери, які, взаємодіючи із соціумом і біосферою, підпорядковують, трансформують і руйнують їх [4].

До основних ціннісних орієнтацій техногенної цивілізації відносять: цінність об'єктивного і предметного знання і відповідний їй принцип самооцінки об'єктивної істини; установку на систематичне зростання і новизну знання про світ як результат дослідження. Ці цінності виступили необхідною умовою формування розвинутої науки і наукової раціональності.

Техногенна цивілізація почала розвиватися в Західній Європі в період промислової революції (XVII-XVIII ст.). Індустріалізація, панування капіталістичних відносин, швидка зміна техніки і технології, підвищений інтерес до наукових досліджень, соціальні трансформації є відмінними рисами цієї епохи наукових, технічних і соціальних революцій. Прискорений темп технічних, а згодом і науково-технічних змін сприяв не тільки корінному перетворенню соціально-природного середовища життєдіяльності, а й наблизив небезпеку його існування (в останній третині XX в.) і зумовив глобальну екологічну катастрофу. Таким чином, за трьохсотрічний період існування індустріального суспільства раціоналізація світу гранично ускладнилася, що поставило під сумнів традиційні цінності техногенної цивілізації.

Слід розрізняти поняття «техногенне суспільство», «технологічне суспільство» і «техносферний суспільство».

«Технологічне» є лише однією з характеристик техногенного суспільства, в якому розвиваються і удосконалюються техніко-технологічні процеси і явища. Відзначаючи один з основних чинників суспільного розвитку – технологічний, йому, з одного боку, надається універсальне і провідне значення, а з іншого – не беруться до уваги інші найважливіші чинники і вся сукупність, особливо негативних, наслідків.

Поняття «техносферне суспільство» може бути застосоване до суспільних систем, де переважна кількість населення живе в урбанізованому середовищі, і природне середовище є вкрай трансформо-

ваним під впливом індустріального розвитку. Техносфера – це штучна частина техногенного суспільства, яке опосередковується зв'язками «людина-техносфера» і «природа-техносфера».

Техногенне суспільство не завжди може бути техносферним, тобто з перевагою на його території техносфери. Однак подальший розвиток техногенного суспільства йде в напрямку інтеграції техносфери із соціумом і природою.

Поняття «техногенний» охоплює не тільки техніку і технології, а також суспільні та природні об'єкти, що трансформуються і розвиваються під їх впливом, це особливий стан суспільства й біосфери. Поняття «техногенний» об'єднує соціальні, біосферні, природні та штучні системи, об'єкти і процеси, генезис і еволюція яких здійснюється переважно на основі антропогенно-технічних факторів.

Техногенне суспільство – це соціум, природне середовище і техносфера, об'єднані соціотехнічними, природо-технічними (екотехнічними, біосферотехнічними), техніко-технологічними, економічними, науковими, культурними зв'язками на індустріальному і постіндустріальному щаблях історичного розвитку. Соціум, техносфера і трансформована ними природа повинні розглядатися в єдиному комплексі техногенного суспільства [4].

Техногенна цивілізація – це суспільство, для якого характерними є: прагнення перетворити природу у свої інтереси; свобода індивідуальної діяльності, визначальна відносна незалежність по відношенню до соціальних груп. Це особливий тип соціального розвитку, що характеризується наступними ознаками: висока швидкість соціальних змін; інтенсивний розвиток матеріальних підвалин суспільства (на відміну від екстенсивних в традиційних суспільствах); перебудова підстав життєдіяльності людини.

Історія техногенної цивілізації почалася з розвитку античної культури, насамперед культури полісної, яка подарувала людству два великих відкриття – демократію й теоретичну науку. Ці два відкриття – у сфері регуляції соціальних зв'язків і в способі пізнання світу – стали важливими передумовами для майбутнього, принципово нового типу цивілізаційного прогресу.

Другою важливою віхою в історії формування техногенної цивілізації стало європейське Середньовіччя з особливим розумінням людини, створеної за образом і подобою Бога, з культом людського розуму, здатного зрозуміти і досягнути таємниці божественного творіння, розшифрувати ті письмена, які Бог закрив у світ, коли його створював. Метою пізнання вважалася саме розшифровка промислу Божого, плану божественного творіння.

В епоху Ренесансу відбувається відновлення багатьох досягнень античної традиції. З цього моменту закладається культурна матриця техногенної цивілізації, яка починає свій власний розвиток з XVII ст. При цьому вона проходить три стадії – предіндустріальну, індустріальну і, нарешті, постіндустріальну. Найважливішою основою життєдіяльності на постіндустріальній стадії стає розвиток техніки і технологій, причому не тільки шляхом стихійного зростання інновацій в сфері самого виробництва,

але і за рахунок генерації нових наукових знань та їх впровадження в техніко-технологічні процеси.

Так виникає особливий тип розвитку, заснований на прискоренні зміни природного середовища, предметного світу, в якому живе людина. Зміна цього світу призводить до активних трансформацій соціальних зв'язків людей. У техногенній цивілізації науково-технічний прогрес постійно змінює типи спілкування, форми комунікації людей, типи особистості і спосіб життя. В результаті виникає чітко виражена спрямованість прогресу з орієнтацією на майбутнє.

Для культури техногенних суспільств є характерним уявлення про незворотний історичний час, який тече від минулого через сьогодення в майбутнє. У більшості традиційних культур домінували інші розуміння: час найчастіше сприймався як циклічний, коли світ періодично повертається до вихідного стану. У традиційних культурах вважалося, що «золотий вік» вже пройдено, він позаду, в далекому минулому. Герої минулого створили зразки вчинків і дій, яким варто слідувати. У культурі техногенних суспільств інша орієнтація. В них ідея соціального прогресу стимулює очікування змін і руху до майбутнього, а майбутнє покладається як зростання цивілізаційних завоювань, що забезпечують все більш щасливий світоустрій.

Техногенна цивілізація, яка існує більше 300 років, виявилася не тільки динамічною і рухомою, але й агресивною: вона придушує, підкоряє собі, перевертає, буквально поглинає традиційні суспільства та їхні культури. Така активна взаємодія техногенної цивілізації і традиційних суспільств, як правило, призводить до загибелі останніх, до знищення багатьох культурних традицій, по суті до загибелі цих культур як самобутніх. Традиційні культури не просто відтісняються на периферію, але радикально трансформуються при вступі традиційних суспільств на шлях модернізації та техногенного розвитку. Найчастіше ці культури зберігаються тільки фрагментами в якості історичних рудиментів. Культурна матриця техногенної цивілізації трансформує традиційні культури, перетворюючи їх смисложиттєві установки, замінюючи їх новими світоглядними домінантами.

Найголовніша і дійсно епохальна всесвітньо-історична зміна, пов'язана з переходом від традиційного суспільства до техногенної цивілізації, складається у виникненні нової системи цінностей. На одному з найвищих місць в ієрархії цінностей виявляється автономія особистості, що взагалі є невласністю для традиційного суспільства. Там особистість реалізується тільки через приналежність до якої-небудь певної корпорації, будучи її елементом. У техногенній цивілізації виникає особливий тип автономії особистості: людина може змінювати свої корпоративні зв'язки, вона жорстко до них не прив'язана, може і здатна дуже гнучко будувати свої стосунки з людьми, занурюватися в різні соціальні спільності, а часто-густо і в різні культурні традиції.

Світоглядні домінанти техногенної цивілізації зводяться до наступних. Людина розуміється як активна істота, яка перебуває в діяльній формі відношенні до світу. Діяльність людини повинна бути спрямована назовні, на перетворення і переробку зовнішнього світу, в першу чергу, природи, яку лю-

дина повинна підпорядкувати собі. В свою чергу, зовнішній світ розглядається як арена діяльності людини, неначебо світ і був призначений для того, щоб людина отримувала необхідні для себе блага, задовольняла свої потреби.

Техногенна цивілізація постійно змінює свої підстави. В її культурі активно підтримується і цінується постійна генерація нових зразків, ідей, концепцій, лише деякі з яких можуть реалізовуватися в сьогоденній дійсності, а решта постають як можливі програми майбутньої життєдіяльності, адресовані прийдешнім поколінням. У культурі техногенних суспільств можна виявити ідеї та ціннісні орієнтації, альтернативні домінуючим цінностям, але в реальній життєдіяльності суспільства вони можуть не грати визначальної ролі, залишаючись ні на периферії суспільної свідомості і не приводячи в рух маси людей.

Ідея перетворення світу і підпорядкування людиною природи була домінантою в культурі техногенної цивілізації на всіх етапах її історії, аж до нашого часу. Ця ідея була і залишається в якості найважливішої складової того «генетичного коду», який визначав саме існування й еволюцію техногенних суспільств.

З розумінням діяльності і призначення людини тісно пов'язаний такий важливий аспект ціннісних і світоглядних орієнтацій, характерний для культури техногенного світу, як розуміння природи як упорядкованого, закономірно облаштованого поля, в якому розумна істота, що пізнала закони природи, здатна здійснити свою владу над зовнішніми процесами і об'єктами, поставити їх під свій контроль. Треба тільки винайти технологію, щоб штучно змінити природний процес і поставити його на службу людині, і тоді приборкана природа буде задовольняти людські потреби в розширених масштабах. Що стосується традиційних культур, то в них ми не зустрінемо подібних уявлень про природу. Природа розуміється тут як живий організм, в який органічно вмонтована людина, але не як знеособлене предметне поле, кероване об'єктивними законами. Саме поняття закону природи, що є відмінним від законів, які регулюють соціальне життя, є чужим традиційним культурам.

З техногенної цивілізацією пов'язаний також особливий статус наукової раціональності в системі цінностей, значимість науково-технічного погляду на світ, бо пізнання світу є умовою його перетворення. Це створює упевненість в тому, що людина здатна, розкривши закони природи і соціального життя, регулювати природні та соціальні процеси відповідно до своїх цілей. Категорія науковості знаходить своєрідний символічний зміст. Вона розуміється як необхідна умова процвітання і прогресу. Цінність наукової раціональності та її активний вплив на інші сфери культури – це характерні ознаки життя техногенних суспільств [9].

Говорячи про зміни самої техніки, природи і суспільства, необхідно звернути увагу на відміну результатів технічної діяльності від її впливів і наслідків. Результат є реалізована мета, підсумок деякої доцільної дії, повне або часткове досягнення того стану речей, яке планували спочатку (наприклад, у

технічному проєкті). Крім результату, з плином часу виявляється серія впливів і наслідків, з яких частину можна було передбачити в задумі доцільної інструментальної дії, тоді як інша їх частина характеризується як вторинні, побічні або непередбачені наслідки. Наслідок, таким чином, є зміна реальності з причини інструментальної дії, що не було метою цієї дії і що може виявляти себе до і після досягнення результату. Інакше кажучи, сфера наслідків навіть після досягнення результатів залишається сферою невизначеності, сферою можливостей і ризиків.

Техніка – це не об'єкт, що протистоїть суб'єкту, і не протилежність природного штучному (грані між тим і іншим все більш стираються). Техніка – це медіум, активне навколишнє середовище, в яке людина занурена і частиною якої вона все більшою мірою стає. Це середовище не просто активне, але агресивне, воно поглинає і підмінює собою природне навколишнє середовище, а також впливає на суспільство і відбувається в ньому.

Розуміння техніки як медіуму означає, що техніка (техносфера) не тільки не є відокремленою від соціальної системи, але і не може розглядатися в якості автономної підсистеми, подібно до науки, економіки чи політики. Місія техніки полягає в іншому. Техніка виступає як комунікативна сполучна тканина, що сприймає імпульси, які виходять від підсистем суспільства. Але техніка – це активний медіум, здатний не тільки сприймати, але й акумулювати, перетворювати [2]. Технічні можливості завжди можуть бути зрозумілі як можливості соціальної діяльності та комунікації. Передумовою контролю та управління технічним розвитком є розуміння природи техніки. Однак техніка постійно ставить все нові і несподівані проблеми перед нашим розумінням і практикою.

Природа технічного знання зазнає глибокі зміни в ході розвитку, сфера дії техніки постійно розширюється і одночасно зростає значення породжених цим концептуальних і моральних проблем. Не можна повністю осягнути значення техніки і технічних феноменів, якщо не враховувати всіх породжуваних ними реалій. Техніка породжує перманентні метаморфози реальності, це найпотужніший чинник зміни життєвого світу людини, створенню нових реалій.

У західній науці другої половини ХХ століття широкое визнання отримав термін «Technology Assessment» – «оцінка техніки», яким позначається галузь міждисциплінарних досліджень, що займаються вивченням наслідків науково-технічного розвитку. Оцінка техніки – це певного роду рефлексія над феноменом техніки і науково-технічної діяльності, що пов'язана з співвіднесенням з певними цінностями суспільства. Предметом оцінки техніки є науково-технічний розвиток та його наслідки. Проте й саме цей розвиток не може розглядатися абстрактно або однобічно, тільки як науково-технічний прогрес. До теперішнього часу «оцінка техніки» – це не лише наукова концепція, але досить потужний громадський рух, що виступає за коригування сучасної техногенної цивілізації [5].

У літературі неодноразово зверталася увага на те, що англійське слово «technology» допускає розширене тлумачення, охоплюючи поняття «техніка» й «технологія». Розрізнення цих понять є однією з

важливих тем дискурсу філософії техніки. Наприклад, В.М. Розін розглядає техніку як артефакт (сукупність артефактів), щось створене людиною за допомогою спеціальних знань [8]. Разом із тим, не всякий артефакт є технікою – до артефактів відносяться також знаки. Як артефакт, техніка виконує, перш за все, інструментальну функцію, служить задоволенню якихось потреб. Сукупність артефактів – це самостійна реальність, певний спосіб існування людини у технічному світі, а також специфічний (інженерний) спосіб ставлення людини до світу. Технологія у вузькому сенсі розуміється В.М. Розіном як організація технічної діяльності. Феномен останніх трьох десятиліть – технологія в широкому сенсі – розглядається як сукупність принципів, що створюють свого роду техносферу, стан якої визначається технологією у вузькому сенсі і соціокультурними процесами.

Оцінка техніки – це перш за все *розгляд техніки в розвитку і взаємодії з суспільством і природою*. Абстрактний або статичний розгляд техніки, де об'єкт (артефакт або технологія) протиставлений суб'єктові діяльності, має в рамках оцінки техніки дуже обмежене значення, в основному лише як один з етапів аналізу відповідної проблеми [7].

Аналіз процесів отримання нового знання і його застосування для виробництва технічних артефактів, розробки якісно нових і вдосконалення вже наявних технологій, опис цих процесів з погляду зростання технічної могутності людства не є достатніми у разі оцінки техніки. Необхідним тут стає розуміння технічного розвитку як *процесу зміни техніки, пов'язаної зі змінами в природі й суспільстві*. Сутність цього розуміння лаконічно сформульована Ж. Бодрійяром: «Люди і техніка, потреби й речі взаємно структурують один одного – до кращого або до гіршого» [1, с. 37].

У книзі А. Грунвальда, глави Бюро з оцінки техніки Німецького Бундестагу і Бюро з оцінки техніки Європарламенту, робиться акцент на розробці в сучасній філософії науки і техніки загальної теорії соціальної оцінки техніки, оскільки існує потреба в систематичному описі і регламентації вкрай поліфонічною реальною практикою соціальної оцінки техніки [3]. У ній проведена теоретична рефлексія і систематизація накопиченого досвіду, сформульовані передумови загальної теорії соціальної оцінки техніки [6].

Для вирішення своїх завдань оцінка техніки повинна у відповідний спосіб враховувати безперервні метаморфози технічного феномена. Ці метаморфози виробляють нові реалії. Обгрунтована оцінка техніки повинна базуватися на адекватному розумінні технічної реальності і технічного знання. Оцінка техніки зможе виконувати функції фільтра і селектора стосовно технічних (і не тільки технічних) інновацій. Невід'ємною частиною цього фільтра будуть моральні цінності. Без моральних цінностей неможлива і повноцінна оцінка техніки. Інструментальні цінності та аналітичний розрахунок витрат і прибутків можуть використовуватися як базис оцінки техніки, але якщо цим обмежитися, то результатом стане спрощена і поверхнева оцінка техніки.

Якщо традиційна культура минулого діяла як фільтр стосовно інноваційних імпульсів, то в наш

час сам спогад про це має служити аргументом на користь прихильників контролю та управління технічним розвитком. Величезну небезпеку містять у собі найбільш очевидні рішення, пов'язані з розробкою і насильницьким насадженням нормативних соціальних теорій. Такі теорії завжди редукують картину світу, в якій контроль і управління технічним розвитком виявляються однією з функцій тотальної системи контролю та управління. Тому є велика потреба позбутися заздалегіть ілюзорних філософських і теоретичних уявлень. Необхідною в даному випадку є, як мінімум, прагнення до більш адекватного опису та аналізу феномена техніки та її наслідків. Фактично мова йде про рефлексивний самоконтроль суспільства стосовно наслідків науково-технічного та інноваційного розвитку. Внеском у вирішення цього актуального завдання є оцінка техніки як концепція та реальна практика контролю у діалозі із громадянським суспільством.

Висновки

Культура техногенного суспільства, орієнтована на інновації і трансформацію традицій, формує і підтримує ідеал творчої індивідуальності. Система цінностей тут базується на ідеалах креативної діяльності та творчої активності суверенної особистості. І тільки в цій системі цінностей наукова раціональність і наукова діяльність знаходять пріоритетний статус. Тому в новоєвропейській культурі і в подальшому розвитку техногенних суспільств категорія науковості знаходить своєрідний символічний зміст. Вона сприймається як необхідна умова процвітання і прогресу. Цінність наукової раціональності та її активний вплив на інші сфери культури стають ха-

рактерною ознакою життя техногенних суспільств. Концепція оцінки техніки виступає як протиотрута проти тотального наступу техногенного суспільства. За десятиліття вона перетворилася на Заході на ідеологію суспільних рухів. У багатьох країнах, насамперед у США та Німеччині, створені спеціальні комісії парламентів, приймаються спеціальні закони, щоб цивілізувати лавину технічних інновацій, прорахувати ефекти, ризики і збитки інноваційного розвитку. Оцінка техніки в повному розумінні слова перетворилася на ефективну стратегію самоконтролю суспільства за інноваційним розвитком.

Список літератури

1. Бодрийяр Ж. В тени молчаливого большинства, или Конец социального / Жан Бодрийяр. – Екатеринбург, 2000. – 96 с.
2. Воронин А.А. Техника как коммуникативная стратегия / А.А. Воронин // Вопросы философии. – 1997. – № 5. – С. 96-106.
3. Грунвальд А. Техника и общество: западноевропейский опыт исследования социальных последствий научно-технического развития / А. Грунвальд; пер. с нем. – М.: Логос, 2011. – 160 с.
4. Дергачева Е.А. Философия техногенного общества / Е.А. Дергачева. – М.: УРСС, 2011. – 216 с.
5. Ефременко Д.В. Введение в оценку техники / Д.В. Ефременко. – М.: Изд-во МНЭПУ, 2002. – 188 с.
6. Оноприенко М.В. Европейський досвід дослідження соціальних наслідків науково-технічного розвитку / М.В. Оноприенко // Наука та наукознавство. – 2011. – № 4. – С. 161-162.
7. Оноприенко М.В. Соціальна оцінка техніки / М.В. Оноприенко. – К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2011. – 67 с.
8. Розин В.М. Технические науки / В.М.Розин // Энциклопедия эпистемологии и философии науки. – М.: Канон+, 2009. – С. 980-981.
9. Степин В.С. Научное познание и ценности техногенной цивилизации / В.С. Степин // Вопросы философии. 1989. – № 10. – С. 3-18.

В.И. Оноприенко, М.В. Оноприенко

ТЕХНОГЕННОЕ ОБЩЕСТВО И ТЕХНОГЕННАЯ ЦИВИЛИЗАЦИЯ: ПРИЗНАКИ, ЭВОЛЮЦИЯ, РИСКИ, СТРАТЕГИЯ КОНТРОЛЯ
Проводится анализ понятий «техногенное общество» и «техногенная цивилизация» и отмечается, что новой стратегией контроля общества рисками безудержного научно-технического развития становится в развитых странах (прежде всего в Германии) так называемая концепция оценки техники («Technology Assessment»).

Ключевые слова: техническое общество, техногенная цивилизация, техника, общество знаний, культура.

V. Onoprienko, M. Onoprienko

TECHNOGENIC SOCIETY AND TECHNOGENIC CIVILIZATION: SIGNS, EVOLUTION, RISKS, CONTROL STRATEGY

An analysis of such concepts as "technological society" and "technological civilization" has been made. It is marked that a new strategy of society's control over the irrepressible scientific and technical development in the developed countries (first of all in Germany) is becoming the so called «Technology Assessment» conception.

Keywords: technological society, technological civilization, technology, knowledge society, culture.

УДК 111.1:141.319.8:165.9 (045)

С.В. Сняков¹
Е.Ф. Сластенко²

ПРОБЛЕМА МИРА И ЧЕЛОВЕКА В ФИЛОСОФИИ Б. ПАСКАЛЯ И Г. СКОВОРОДЫ

¹Национальный транспортный университет

²Гуманитарный институт Национального авиационного университета

Аннотация. В статье исследуется проблема мира и человека в философии Б. Паскаля и Г. Сковороды в сопоставлении их взглядов.

Ключевые слова: онтология, гносеология, антропология, истина, теология, теория «трех миров» и «двух натур», «философия сердца», скептицизм, агностицизм, дуализм.

Вступлення

Блез Паскаль (1623-1662) и Григорий Саввич Сковорода (1722-1794) являются представителями нового времени. Паскаль был одним из самых ярких

философов XVII века, который осознал себя мыслителями как век гениев и вольнодумцев, как «эпоха разума» и просвещения, расцвета науки, философии, искусства и возрождения свободы